

Kwartaalbericht over de wolf

In dit kwartaalbericht geven we inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode 1 november 2019 – 1 februari 2020.

De wolf is niet meer weg te denken uit Nederland. Zeker niet sinds zich in de zomer van 2019 op de Veluwe een roedel gevestigd heeft. Daarnaast hebben we regelmatig te maken met zwervende wolven die een geschikt territorium zoeken. BIJ12 is de organisatie die namens provincies de beleidsuitvoering van het dossier van de wolf verzorgt. Dit heeft onder andere betrekking op monitoring en afhandeling van tegemoetkoming in schade.

Binnengekomen meldingen

In de periode 1 november 2019 tot 1 februari 2020 zijn bij het Wolvenmeldpunt van de Zoogdierverseniging (dat werkt in opdracht van BIJ12) 373 meldingen binnengekomen. Dit zijn alle meldingen rondom de wolf zoals drollen, schademeldingen en mogelijke waarnemingen. Van deze meldingen zijn 66 gevalideerd, wat wil zeggen: met zekerheid wolf. Van deze meldingen komen 34 uit Gelderland, 22 uit Drenthe.

In deze periode verlaten 'puberende' wolven de ouderlijke roedels op zoek naar een eigen leefgebied. De piek van deze dispersie is in het najaar. De wolven willen tijdens de paartijd eind januari/begin februari op de plek van bestemming zijn. Op basis van beeldmateriaal en genetisch onderzoek is bekend dat twee wolven in deze periode door Nederland zijn gelopen. Van een wolf bij de Sallandse Heuvelrug in Overijssel is alleen beeld via een cameraval.

Monitoring in de provincies

Provincie Gelderland

Op de Veluwe in de provincie Gelderland is het afgelopen kwartaal de aanwezigheid van alle genetisch reeds bekende wolven uit 2019 weer vastgesteld.

Noord-Veluwe

Op de Noord-Veluwe is de aanwezigheid van de ouders in de roedel (GW998f en GW893m) en het in het vorige kwartaal al aangetroffen jong (GW1428m) weer vastgesteld. In de meeste gevallen gebeurde dit op basis van DNA uit drollen. In enkele gevallen was het DNA aangetroffen op een gedood hoefdier. Hoewel al eerder door wolven gedode edelherten op de Veluwe zijn vastgesteld, is het opvallend dat afgelopen kwartaal op de Noord-Veluwe enkele volwassen edelherten zijn gedood.

Door wolven gedood volwassen edelhert.

Dit is waarschijnlijk te verklaren doordat de mannelijke edelherten na de bronst behoorlijk zijn uitgeput. Ze verliezen in die periode gemiddeld 25% van hun gewicht. Ook is het waarschijnlijk dat de roedel op de Noord-Veluwe nu in teamverband grote hoefdieren bejaagt. Dat ze dit doen, lijkt te worden bevestigd doordat op enkele van de dood gevonden edelherten DNA van meerdere wolven uit de roedel is gevonden. Uit sporen lijkt het er bovendien op dat de roedel van de Noord-Veluwe deze winter het territorium heeft uitgebreid. In een groter gebied dan voorheen worden sporen gevonden, met name drollen. Dit geldt ook voor gebieden die vorig jaar zomer actief zijn onderzocht en waar toen nog geen wolvenactiviteit was vastgesteld. Uit literatuur is bekend dat wolven hun territorium uitbreiden om efficiënter te kunnen jagen op reeën, herten en wilde zwijnen. De wolven zijn verschillende keren met cameravallen waargenomen in groepsgrootte variërend van één tot vier dieren op één beeldfragment.

Jonge wolf doodgereden

Het is onbekend hoeveel van de welpen die in de zomer van 2019 geboren zijn nog in leven zijn. Mogelijk is een van de welpen op 4 maart 2020 doodgereden. Op deze dag werd een aanrijding van een wolf gemeld via de alarmcentrale van de politie. Vervolgens is conform het Wolfenplan van het Interprovinciaal Overleg (IPO) door een ecooloog locatieonderzoek verricht. Het dier is

vervolgens meegenomen voor sectie. De wolf is na de aanrijding nog een eindje het bos ingelopen. Daar lijkt het al snel te zijn gestorven. De wolf bleek nog warm en had recente bloedingen en schaafplekken. Sectie is verricht in samenwerking tussen WENR (Wageningen Environmental Research) en DWHC (Dutch Wildlife Health Centre) op de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht. De onderzoekers van WENR richten zich bij de sectie op leeftijd, geslacht, conditie, maaginhoud en het afnemen van monsters voor genetisch en toxicologisch onderzoek. De dierenartsen van DWHC richten zich op de doodsoorzaak en eventuele dierziekten.

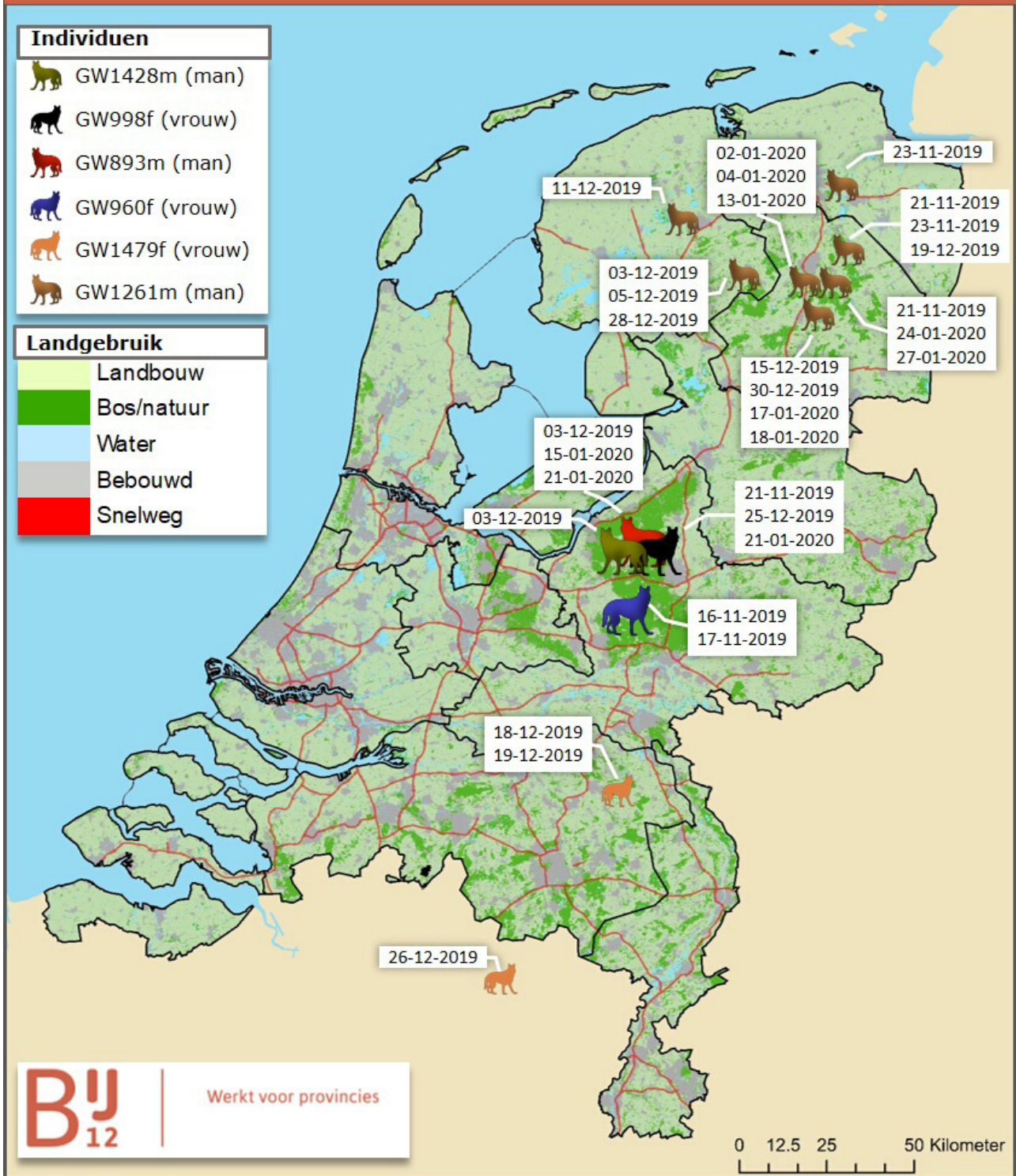
Het onderzoek wijst uit dat het om een jonge mannelijke wolf gaat van nog geen jaar oud. Het dier woog bijna 40 kg en had 1,7 kg aan maaginhoud. De wolf was in goede conditie en er zijn geen bijzonderheden vastgesteld. De ribbenkast was op meerdere plekken gebroken en het dier had vele inwendige bloedingen als gevolg van de aanrijding. De maaginhoud bestond voornamelijk uit haren en vlees van een wild hoefdier, waarschijnlijk edelhert. Er zijn conform protocol vele monsters genomen voor vervolgonderzoek naar bijvoorbeeld parasieten, bacteriën en virussen. Ook is er DNA afgenomen voor individubepaling. De resultaten van deze vervolganalyses komen op een later moment beschikbaar.

De doodgereden wolf onder het röntgenapparaat van Universiteit Utrecht (foto Hugh Jansman, WENR)

Wolvenmonitoring 1 november 2019 - 1 februari 2020

Overzicht van individuele wolven op basis van DNA-analyses.

Midden-Veluwe

Op de Midden-Veluwe is het solitaire wijfje GW960f nog steeds aanwezig, zo blijkt uit DNA van twee drollen. Het territorium van de wolvin bestrijkt beide zijden van de A1. De wolvin lijkt uit de beelden nog steeds in prima conditie. Er zijn geen signalen dat een mannelijke wolf zich in haar territorium heeft gevestigd. Hierdoor is de verwachting dat zij ook deze zomer alleen doorbrengt.

Provincies Fryslân, Drenthe en Groningen

In de periode 21 november – 27 januari zijn in de provincies Fryslân, Drenthe en Groningen op 16 locaties schapen gepakt door een wolf met in totaal 73 dode schapen. In alle gevallen bleek het te gaan om hetzelfde individu. Hetzelfde DNA is ook gevonden op een dode ree-geit in de plaats Anderen op 19 december. Het ging om een mannelijke wolf, die al bekend was in de DNA database voor Centraal-Europese wolven (CEwolf) onder de code GW1261m. Zijn DNA werd tweemaal eerder aangetoond, beide malen in 2019 in de deelstaat Brandenburg in Duitsland. Helaas is niet te achterhalen wat de herkomstroedel is van deze wolf aangezien zijn ouders nog niet genetisch in kaart zijn gebracht. Slechts zelden vestigt een mannelijke wolf zich in een gebied zonder eerdere aanwezigheid van een vrouwelijke

wolf. Er zijn op dit moment geen sporen of faunaschades veroorzaakt door een vrouwelijk dier, dus het is onduidelijk of een vrouwelijk dier in het gebied aanwezig is geweest. Om meer inzicht te krijgen wordt er veldonderzoek gedaan.

Provincies Limburg en Noord-Brabant

Op 18 en 19 december zijn op twee locaties (Venhorst en Boekel) schapen aangevallen door een wolf. DNA wees uit dat het om een vrouwelijke wolf ging, bekend als GW1479f. De wolvin is afkomstig uit een roedel nabij het Duitse Gohrischheide, ongeveer 600 km hier vandaan. Uit een vergelijking met DNA-resultaten van het Vlaamse Instituut Natuur- en Bosonderzoek (INBO) blijkt dat deze wolf rond de kerst is aangekomen in Vlaanderen. De wolvin vestigt zich mogelijk in het territorium te Leopoldsburg waar ze een paar zou kunnen vormen met de al aanwezige mannelijke wolf August (GW979m). Dit mannetje liep in de zomer van 2018 door Nederland. De wolvin wordt in Vlaanderen Noëlla genoemd. In Noord-Limburg is op 14 december een zekere wolf gefotografeerd in Heijen. Hoewel niet met zekerheid kan worden vastgesteld dat dit de wolf was die op 18 december in Brabant aanwezig was, past de waarneming wel in de route van dit dier.

Drenthe in gesprek met schapenhouderij

Gedeputeerde Henk Jumelet is regelmatig in gesprek met vertegenwoordigers uit de schapenhouderij, de landbouw en natuurorganisaties. Gedeputeerde Jumelet: "De wolf duikt steeds vaker op in Drenthe. De wolf is een Europees beschermde diersoort. Wij vinden het van belang om goed te kijken en te luisteren naar de zorgen van de schapenhouders. Zij hebben op ons verzoek gewerkt aan een advies over onder andere de bescherming van schapen wanneer een wolf zich in Drenthe zou gaan vestigen. Het mooie aan dit advies is dat dit is bedacht door schapenhouders die als geen ander weten wat in de praktijk wel werkt en wat niet. Het college is bereid om hun ideeën verder gezamenlijk vorm te geven en hiervoor middelen beschikbaar te stellen. In het voorjaar wordt hierover een besluit genomen." Om nu al schapenhouders te ondersteunen bij het beschermen van hun dieren, heeft de provincie een aantal noodsets beschikbaar met wolf-werende hekwerken. Schapenhouders kunnen hierover contact opnemen met de provincie.

Pilot kuddewaakhonden afgerond

Waakhonden zijn een prima middel om in Nederland schapen te beschermen tegen wolvenaantallen. Wel is het een relatief dure oplossing. Bovendien blijkt de inzet van deze speciale kuddewaakhonden in ons dichtbevolkte land niet overal toepasbaar, omdat het kan botsen met belangen als wonen, recreatie en toerisme. Dat is de conclusie van een pilot die onlangs in opdracht van BIJ12 werd uitgevoerd.

Kuddewaakhonden worden in landen als Roemenië en Turkije al heel lang ingezet bij het beschermen van schaapskuddes tegen de wolf. Ook Duitsland doet hier steeds meer ervaring mee op. Inmiddels heeft de wolf zich in ons land gevestigd en moeten schapenhouders maatregelen nemen om hun dieren te beschermen. Om te onderzoeken of de inzet van kuddewaakhonden geschikt is voor ons land, heeft BIJ12 een tweejarige pilot uit laten voeren. De pilot had als doel praktijkervaring op te doen met kuddewaakhonden binnen de Nederlandse context. Daarnaast wilde BIJ12 het draagvlak voor de inzet van kuddewaakhonden vergroten en meer aandacht creëren voor deze manier van schadepreventie.

Geen wolvenaantallen

Praktijkervaring met kuddewaakhonden werd opgedaan bij twee schaapskuddes die voor natuurbegrazing zorgen in de natuurgebieden het Wierdense Veld en de Sallandse Heuvelrug. Voor de bewaking werden verschillende kuddewaak-hondenrassen ingezet zoals de Pyrenese Berghond, de Hongaarse Kuvasz en de Turkse Akbash. Tijdens de pilot is gekeken hoe de schapen op de honden reageren, wat de reactie is van recreanten en omwonenden en hoeveel tijd en geld het kost om de honden te onderhouden. Tijdens de pilot hebben zich geen aanvallen van wolven, vossen of honden op de schapen voorgedaan.

Voorlichting belangrijk

Uit de pilot blijkt dat het inzetten van de honden veel tijd en toewijding kost van de schapenhouder. Ook zijn er de nodige kosten aan verbonden, zoals aanschaf en training van de honden. De waakhonden zijn van een speciaal hondenras en maken onderdeel uit van de kudde. Ze zijn daardoor zeer waakzaam en mogen bijvoorbeeld niet geaaid worden. Voorlichting aan recreanten en passanten is erg belangrijk om risico's zoveel mogelijk te vermijden. Uit de pilot bleek dat het plaatsen van waarschuwbordjes niet altijd voldoende is. Recreanten moesten vaak actief worden aangesproken. Bezoekers en omwonenden zijn nog onvoldoende bekend met het fenomeen kuddewaakhond. Nederland is een intensief benut land, waar weinig uitgestrekte gebieden liggen met een lage bevolkingsdichtheid. Extra voorlichting naar bezoekers en omwonenden is noodzakelijk, aldus de conclusie van de pilot.

Afhandeling schade door BIJ12

In het afgelopen kwartaal zijn 31 schademeldingen bij BIJ12 binnen gekomen. Daarbij valt op dat er op 2 december op één locatie maar liefst 38 schapen door een hond gegrepen zijn. Kijk voor alle cijfers rondom de schademeldingen op [BIJ12.nl/wolf](https://www.bij12.nl/wolf).

BIJ12 geeft de taxateur opdracht voor DNA-afname op het dode of gewonde dier om vast te kunnen stellen of de schade al dan niet door een wolf is veroorzaakt.